

การพัฒนาแกนนำเยาวชนอย่างมีส่วนร่วมเพื่อความสำเร็จอย่างยั่งยืน :
กรณีศึกษาสภาเด็กและเยาวชนตำบลนาหนองทุ่ม อำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น
The Participatory Youth Leaders Development for Sustainable
Success: A Case Study of the Children and Youth Council of
Nanongthum Subdistrict, Chum Phae District, Khon Kaen Province

กิตติพงษ์ ภาสี

Kittiphong Phasee

สาขาวิชาการพัฒนาเชิงสร้างสรรค์ วิทยาลัยพัฒนศาสตร์ ป๋วย อึ๊งภากรณ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

Creative Development, Puey Ungphagorn School of Development Studies,

Thammasat University, Thailand

Corresponding Author E-mail: kphasee@gmail.com

Received: July 13, 2026

Revised: July 21, 2026

Accepted: July 23, 2026

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการพัฒนาแกนนำเยาวชนแบบมีส่วนร่วม ปัจจัยสนับสนุน และปัญหาอุปสรรคที่เกี่ยวข้องกับความสำเร็จและความต่อเนื่องของสภาเด็กและเยาวชนตำบลนาหนองทุ่ม อำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก การสัมภาษณ์กลุ่ม และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม วิเคราะห์ข้อมูลโดยจัดหมวดหมู่ เปรียบเทียบ และเชื่อมโยงประเด็นจากข้อมูลภาคสนาม ผลการวิจัยพบว่า 1) กระบวนการพัฒนาแกนนำเยาวชนประกอบด้วย 3 ส่วนสำคัญ ได้แก่ กลไกพี่เลี้ยงที่ให้คำปรึกษาและสนับสนุน กระบวนการพัฒนาศักยภาพศักยภาพเด็กและเยาวชน 7 ขั้นสู่การเป็นทีมงาน และกระบวนการทำงานที่เปิดโอกาสให้เยาวชนร่วมคิด วางแผน ปฏิบัติ และสรุปบทเรียน 2) ปัจจัยสนับสนุน ประกอบด้วย การสนับสนุนจากผู้ใหญ่และกลไกท้องถิ่น กลไกพี่เลี้ยงที่เข้มแข็ง กระบวนการพัฒนาศักยภาพที่ต่อเนื่อง และความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกับแรงจูงใจของเยาวชน และ 3) ปัญหาอุปสรรค ได้แก่ ภาระการเรียน การขาดแรงจูงใจและความกระตือรือร้น ทศนคติของผู้ปกครองและผู้ใหญ่ในชุมชน ตลอดจนข้อจำกัดส่วนบุคคลและสภาพเศรษฐกิจของครอบครัว ทั้งนี้ ปัจจัยสนับสนุนช่วยบรรเทาอุปสรรคได้ผ่านการจัดกิจกรรมอย่างยืดหยุ่น การสนับสนุนทรัพยากร การสร้างความเข้าใจกับผู้ปกครอง และการถ่ายทอดงานระหว่างรุ่น ผลการวิจัยนำไปสู่การสังเคราะห์วงจร 5 ขั้นตอนการพัฒนาแกนนำเยาวชน ได้แก่ การพัฒนาแกนนำ การสร้างพื้นที่เรียนรู้ การเปิดพื้นที่มีส่วนร่วม การฝึกภาวะผู้นำผ่านการปฏิบัติ และการสรุปบทเรียนเพื่อพัฒนางานรอบต่อไป

คำสำคัญ: การพัฒนาแกนนำเยาวชน, การมีส่วนร่วมของเยาวชน, สภาเด็กและเยาวชน

Abstract

This research aimed to examine the participatory youth leader development process, supporting factors, and problems and obstacles related to the success and continuity of the Children and Youth Council in Nanongthum Subdistrict, Chum Phae District, Khon Kaen Province. A qualitative research methodology was employed. Data were collected through in-depth interviews, focus group interview, and participant observation. The data were analyzed by categorizing, comparing, and linking issues derived from the field data. The findings revealed that: 1) the youth leader development process consisted of three key components, namely a mentoring mechanism that provided guidance and support, a capacity development process for children and youth by “7 Steps to becoming Staff”, and a working process that enabled youth to participate in thinking, planning, implementation, and lesson learned reflection; 2) the supporting factors comprised support from adults and local mechanisms, a strong mentoring mechanism, a continuous capacity development process, and a sense of ownership together with youth motivation; and 3) the problems and obstacles included academic workload, a lack of motivation and enthusiasm, the attitudes of parents and adults in the community, as well as individual limitations and the economic conditions of families. The supporting factors helped alleviate these obstacles through flexible activity arrangements, resource support, the creation of understanding among parents, and intergenerational transfer of responsibilities. The findings led to the synthesis of a five-step cycle for youth leader development, comprising youth leader development, the creation of learning spaces, the provision of participatory spaces, leadership development through practice, and lesson learned reflection for the improvement of subsequent work.

Keywords: Youth Leader Development, Youth Participation, Children and Youth Council

บทนำ

แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนเริ่มมีบทบาทอย่างชัดเจนในกระแสการพัฒนาสังคมโลกภายหลังการประชุมสหประชาชาติว่าด้วยสิ่งแวดล้อมของมนุษย์เมื่อ พ.ศ. 2515 ซึ่งกระตุ้นให้นานาประเทศตระหนักถึงข้อจำกัดของทรัพยากรและผลกระทบจากการพัฒนาที่ขาดความสมดุล ต่อมา แนวคิดดังกล่าวได้รับการขยายให้ครอบคลุมความสัมพันธ์ระหว่างเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และคุณภาพชีวิตของประชาชน โดยให้ความสำคัญกับการตอบสนองความต้องการของคนในปัจจุบันควบคู่กับการรักษาโอกาสของคนรุ่นต่อไป การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ โดยเฉพาะเด็กและเยาวชน จึงเป็นพื้นฐานสำคัญของการพัฒนาที่ยั่งยืน เนื่องจากเยาวชนเป็นทั้งผู้ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงและเป็นกำลังสำคัญในการร่วมกำหนดอนาคตของสังคม

โดยเฉพาะการเปลี่ยนผ่านจากสังคมในศตวรรษที่ 20 สู่สังคมในศตวรรษที่ 21 ทำให้เกิดโอกาส เงื่อนไข และข้อจำกัดรูปแบบใหม่ จึงจำเป็นต้องพัฒนาความรู้และทักษะที่สอดคล้องกับบริบทที่เปลี่ยนแปลง กระแสการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวส่งผลต่อวิถีชีวิตของผู้คนอย่างน้อย 4 ด้าน ได้แก่ วัฒนธรรมการดำรงชีวิต การดำเนินธุรกิจ การทำงาน และการเรียนรู้ (คณะกรรมการส่งเสริมการพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาติ, 2561)

ขณะที่ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี เศรษฐกิจ และการไหลเวียนทางวัฒนธรรมได้เปลี่ยนสภาพแวดล้อมในการเติบโตของเด็กและเยาวชน รวมถึงความสัมพันธ์ภายในครอบครัว โรงเรียน และชุมชนในสังคมไทย เด็กและเยาวชนจำนวนหนึ่งยังมีข้อจำกัดในการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของตนเองและสภาพแวดล้อม ขณะที่โอกาสในการเรียนรู้ทักษะชีวิต การเข้าร่วมกิจกรรมสร้างสรรค์ และการมีพื้นที่แสดงออกอย่างเหมาะสมยังไม่ทั่วถึง การเข้าถึงอินเทอร์เน็ตและสื่อดิจิทัลโดยขาดการกำกับดูแลที่เหมาะสมอาจสัมพันธ์กับปัญหาหลายด้าน เช่น การติดเกม การใช้โทรศัพท์มือถือเป็นเวลานาน การลดลงของปฏิสัมพันธ์กับบุคคลรอบข้าง พฤติกรรมบริโภคนิยม การออกกกำลังกายน้อย ความขัดแย้งทางอารมณ์ พฤติกรรมก้าวร้าว การกลั่นแกล้งรังแก ตลอดจนความเครียดและภาวะซึมเศร้า นอกจากนี้ ยังพบปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา การใช้สารเสพติด การดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ และพฤติกรรมทางเพศที่ไม่เหมาะสม ถึงแม้ปัญหาเหล่านี้มีความแตกต่างกันตามสภาพครอบครัว เศรษฐกิจ สังคม และโอกาสในการเข้าถึงกระบวนการพัฒนาของแต่ละพื้นที่ แต่การแก้ปัญหาควรเปิดโอกาสให้เยาวชนมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์สถานการณ์ วางแผน และดำเนินกิจกรรมที่สอดคล้องกับบริบทของชุมชนตนเอง

จากสถานการณ์นี้ ประเทศไทยได้กำหนดนโยบายและแผนที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเด็กและเยาวชนหลายฉบับ ได้แก่ ยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. 2561–2580 แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 พ.ศ. 2566–2570 และแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560–2579 ซึ่งให้ความสำคัญกับการพัฒนาศักยภาพมนุษย์ การเรียนรู้ตลอดชีวิต ทักษะการคิดวิเคราะห์ ความรับผิดชอบต่อสังคม และการมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศ แนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนที่มุ่งให้เด็กและเยาวชนเข้าถึงโอกาสในการเรียนรู้ พัฒนาความรู้และทักษะ และมีส่วนร่วมในสังคมอย่างเต็มศักยภาพ นอกจากนี้ ในแผนพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาติ ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2560–2564 ได้กำหนดทิศทางการพัฒนา โดยพิจารณาทั้งตัวเด็กและเยาวชนและบริบทแวดล้อม ได้แก่ ครอบครัว โรงเรียน ชุมชน ศาสนา สังคม และสื่อ พร้อมทั้งส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนเข้ามาเป็นภาคีในกระบวนการพัฒนาสังคม (คณะกรรมการส่งเสริมการพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาติ, 2561) หลักการดังกล่าวมีพื้นฐานจากพระราชบัญญัติส่งเสริมการพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาติ พ.ศ. 2550 และที่แก้ไขเพิ่มเติม ซึ่งกำหนดให้มีสภาเด็กและเยาวชนในระดับต่าง ๆ เพื่อเป็นกลไกให้เด็กและเยาวชนร่วมเสนอความคิดเห็น ประสานความร่วมมือ และดำเนินกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาตนเอง ชุมชน และสังคม อย่างไรก็ตาม การมีกฎหมาย โครงสร้าง และหน่วยงานรับผิดชอบยังไม่ทำให้สภาเด็กและเยาวชนในทุกพื้นที่สามารถดำเนินงานได้อย่างต่อเนื่องในระดับเดียวกัน การศึกษาที่ผ่านมาระบุว่า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นบางแห่งยังขาดระบบสนับสนุนการจัดตั้งและพัฒนาสภาเด็กและเยาวชนที่มีประสิทธิภาพ ขณะที่การพัฒนาโครงสร้างการบริหาร การสร้างแกนนำ การจัดกิจกรรม และการถ่ายทอดงานระหว่างรุ่นยังเกิดขึ้นอย่างจำกัด (ชานนท์ โกมลมาลย์ และคณะ, 2562) สภาเด็กและเยาวชนในหลายพื้นที่อาจดำเนิน

กิจกรรมตามโครงการหรือช่วงเวลาที่ได้รับงบประมาณ โดยยังไม่สามารถสร้างกระบวนการเรียนรู้และระบบสืบทอดการทำงานที่ต่อเนื่องได้

จากการค้นคว้าข้อมูลเบื้องต้นพบว่า สภาเด็กและเยาวชนตำบลนาหนองทุ่ม อำเภอู้มแพ จังหวัดขอนแก่น มีลักษณะการดำเนินงานที่แตกต่างจากข้อจำกัดของสภาเด็กและเยาวชนในหลายพื้นที่ กล่าวคือสามารถดำเนินงานได้อย่างต่อเนื่อง มีกระบวนการพัฒนาแกนนำและถ่ายทอดแนวคิดการทำงานจากรุ่นสู่รุ่น โดยดำเนินงานต่อเนื่องมาแล้ว 5 รุ่น สมาชิกที่พ้นจากตำแหน่งบางส่วนยังกลับมาร่วมจัดกิจกรรมและถ่ายทอดประสบการณ์แก่สมาชิกรุ่นต่อมา นอกจากนี้ ยังมีทีมพี่เลี้ยงคอยสนับสนุนการออกแบบกิจกรรม ให้คำปรึกษาและเปิดโอกาสให้เยาวชนเรียนรู้จากการลงมือทำ จนสามารถเข้ามามีบทบาทร่วมกับผู้ใหญ่ในการดำเนินกิจกรรมและแก้ปัญหาของชุมชน ลักษณะนี้สะท้อนให้เห็นว่า การดำเนินงานของสภาเด็กและเยาวชนตำบลนาหนองทุ่มมีจุดเด่นที่ความเชื่อมโยงระหว่างแกนนำเยาวชนต่างรุ่น ทีมพี่เลี้ยง ผู้ปกครอง โรงเรียน ผู้นำชุมชนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานภายนอกพื้นที่ ความสัมพันธ์ของกลไกเหล่านี้ช่วยให้เยาวชนมีพื้นที่เรียนรู้ มีโอกาสพัฒนาศักยภาพ และได้รับการยอมรับให้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน

อย่างไรก็ตาม ข้อมูลที่เผยแพร่ต่อสาธารณะยังไม่สามารถอธิบายได้อย่างชัดเจนว่า กระบวนการพัฒนาแกนนำเยาวชนได้รับการพัฒนาผ่านขั้นตอนและการมีส่วนร่วมในลักษณะใด ปัจจัยใดช่วยสนับสนุนให้การดำเนินงานได้รับการยอมรับและสืบทอดระหว่างรุ่น รวมถึงมีปัญหาและข้อจำกัดใดที่อาจกระทบต่อความต่อเนื่องในอนาคต การศึกษากรณีนี้จึงมีความสำคัญต่อการทำความเข้าใจกระบวนการพัฒนาเยาวชนที่เชื่อมโยงการเรียนรู้จากการลงมือทำ การทำงานร่วมกับพี่เลี้ยง และการมีส่วนร่วมของชุมชน ผลการศึกษาจะช่วยให้หน่วยงานท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องนำองค์ประกอบและเงื่อนไขที่เหมาะสมไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาแกนนำเยาวชนให้สอดคล้องกับบริบทของแต่ละพื้นที่ และสนับสนุนให้เยาวชนเติบโตเป็นพลเมืองที่มีบทบาทในการพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่อง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษากระบวนการพัฒนาแกนนำเยาวชนเยาวชนสภาเด็กและเยาวชนตำบลนาหนองทุ่ม ปัจจัยสนับสนุนและปัญหาอุปสรรคที่เกี่ยวข้องกับความสำเร็จและความต่อเนื่องของการดำเนินงานสภาเด็กและเยาวชนตำบลนาหนองทุ่ม อำเภอู้มแพ จังหวัดขอนแก่น

การทบทวนวรรณกรรม

ผู้วิจัยศึกษาเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่ออธิบายความสัมพันธ์ระหว่างการพัฒนาเยาวชน การเรียนรู้เชิงรุก การมีส่วนร่วม และการพัฒนาที่ยั่งยืน ตลอดจนนำมาใช้กำหนดกรอบแนวคิดของการวิจัย ดังนี้

แนวคิดการพัฒนาเยาวชนให้ความสำคัญกับเด็กและเยาวชนในฐานะพลเมืองและทรัพยากรมนุษย์ที่มีบทบาทต่อการพัฒนาสังคมทั้งในปัจจุบันและอนาคต การพัฒนาเยาวชนจึงควรครอบคลุมการสร้างความรู้ ทักษะชีวิต คุณธรรม ความรับผิดชอบ ความสัมพันธ์กับผู้อื่น และความสามารถในการมีส่วนร่วมกับชุมชน

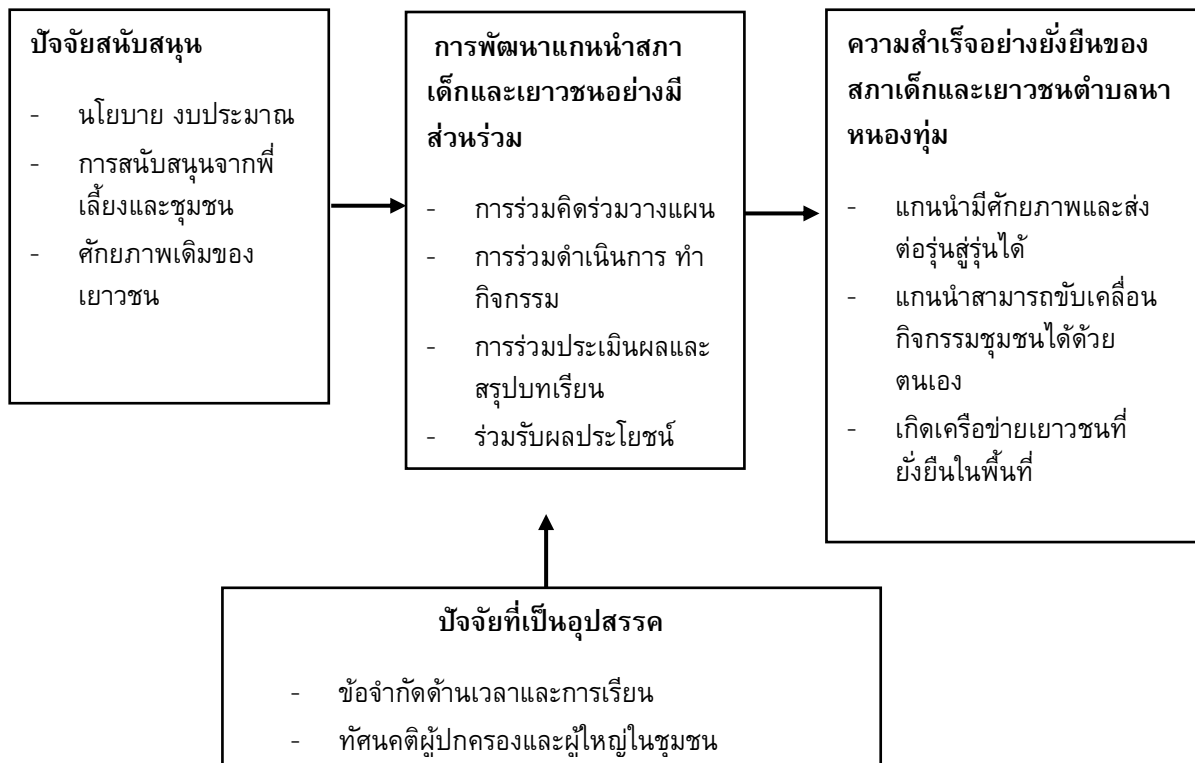
ตามแนวความคิดการพัฒนาเยาวชนเชิงบวกอธิบายว่า เยาวชนสามารถพัฒนาความสามารถ ความเชื่อมั่น คุณลักษณะที่เหมาะสม ความเอื้ออาทร และความผูกพันกับบุคคลหรือชุมชนได้ หากได้รับโอกาสและสภาพแวดล้อมที่สนับสนุน เมื่อคุณลักษณะเหล่านี้ได้รับการพัฒนา เยาวชนมีแนวโน้มที่จะเข้ามามีบทบาทและสร้างประโยชน์แก่ครอบครัว ชุมชน และสังคม โดยผลการศึกษาของ Lerner et al. (2005) แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างการเข้าร่วมโครงการพัฒนาเยาวชน การพัฒนาเชิงบวก และการมีส่วนร่วมต่อชุมชน จึงสะท้อนว่าการพัฒนาเยาวชนควรเกิดผ่านประสบการณ์ทางสังคมและการทำงานจริง มากกว่าการมุ่งถ่ายทอดความรู้เพียงด้านเดียว ทิศทางดังกล่าวสอดคล้องกับยุทธศาสตร์และแผนพัฒนาของประเทศไทย ที่มุ่งพัฒนาคนให้เหมาะสมตามช่วงวัย มีสุขภาวะ คุณธรรม ทักษะการดำรงชีวิต และความสามารถที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงในศตวรรษที่ 21 รวมถึงยกระดับการมีส่วนร่วมของเด็กและเยาวชนในกระบวนการพัฒนา ชุมชนและสังคม การพัฒนาเยาวชนจึงมีความหมายกว้างกว่าการป้องกันหรือแก้ไขปัญหาพฤติกรรม โดยมุ่งสร้างเงื่อนไขให้เยาวชนได้ค้นหาความสามารถของตนเอง เรียนรู้การทำงานกับผู้อื่น และพัฒนาความรับผิดชอบต่อส่วนรวม กระบวนการสำคัญที่ช่วยให้เป้าหมายดังกล่าวเกิดขึ้น คือ “การเรียนรู้เชิงรุก” (Active Learning) ซึ่งยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางและเปิดโอกาสให้ผู้เรียนคิด วิเคราะห์ ตั้งคำถาม แสดงความคิดเห็น และลงมือปฏิบัติ โดยผู้สอนหรือพี่เลี้ยงทำหน้าที่ออกแบบกระบวนการ ให้คำปรึกษา และสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ หลักฐานจากการสังเคราะห์งานวิจัยจำนวนมากชี้ว่า การเรียนรู้เชิงรุกช่วยให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมกับเนื้อหาและพัฒนาผลลัพธ์การเรียนรู้ได้ดีกว่าการรับฟังการบรรยายเพียงอย่างเดียว (Freeman et al., 2014)

ในบริบทการพัฒนาแกนนำเยาวชน แนวคิดการเรียนรู้เชิงรุกสามารถขยายจากห้องเรียนไปสู่การเรียนรู้ผ่านการวิเคราะห์ปัญหาชุมชน การวางแผนกิจกรรม การแบ่งบทบาท การตัดสินใจ และการทบทวนผลการดำเนินงาน ประสบการณ์ดังกล่าวทำให้เยาวชนได้ฝึกทักษะจากสถานการณ์จริงและค่อย ๆ พัฒนาความสามารถในการรับผิดชอบงานด้วยตนเอง อย่างไรก็ตาม การให้เยาวชนเข้าร่วมกิจกรรมยังไม่อาจถือเป็นการมีส่วนร่วมที่แท้จริง หากเยาวชนไม่มีโอกาสกำหนดประเด็น ตัดสินใจ หรือมีอิทธิพลต่อผลของกิจกรรมนั้น Hart (1992) เสนอแนวคิดบันไดการมีส่วนร่วม 8 ขั้น เพื่อแยกระดับที่เยาวชนถูกใช้เป็นเพียงสัญลักษณ์ออกจากระดับที่เยาวชนได้รับข้อมูล ได้รับการปรึกษา ร่วมตัดสินใจกับผู้ใหญ่ หรือริเริ่มและดำเนินงานด้วยตนเอง แนวคิดดังกล่าวช่วยให้พิจารณาคุณภาพของการมีส่วนร่วมจากอำนาจในการตัดสินใจและบทบาทที่เยาวชนได้รับ มากกว่าพิจารณาจากจำนวนผู้เข้าร่วมกิจกรรมเพียงอย่างเดียว

ในบริบทประเทศไทย การมีส่วนร่วมที่มีความหมาย ควรทำให้เยาวชนมีพื้นที่แสดงความคิดเห็น สามารถสื่อสารความคิดเห็นต่อผู้มีอำนาจตัดสินใจ และเห็นว่าความคิดเห็นของตนได้รับการพิจารณาหรือนำไปใช้ รายงานการศึกษาการมีส่วนร่วมของเยาวชนในประเทศไทยแบ่งรูปแบบการมีส่วนร่วมออกเป็น การรับฟังความคิดเห็น การร่วมมือ และการดำเนินงานที่เยาวชนเป็นผู้นำ พร้อมชี้ว่าการมีส่วนร่วมของเยาวชนยังต้องอาศัยศักยภาพของหน่วยงาน ผู้ปฏิบัติงาน และโครงสร้างสนับสนุนในระดับพื้นที่ การพัฒนาแกนนำจึงต้องเชื่อมการเรียนรู้จากการลงมือทำเข้ากับการเพิ่มระดับอำนาจและความรับผิดชอบของเยาวชนอย่างค่อยเป็นค่อยไป (UNICEF Thailand, 2024)

นอกจากนี้ ความสัมพันธ์ระหว่างเยาวชนกับผู้ใหญ่หรือพี่เลี้ยงเป็นอีกเงื่อนไขหนึ่งของกระบวนการพัฒนาเยาวชน แนวคิดความร่วมมือระหว่างเยาวชนกับผู้ใหญ่ให้ความสำคัญกับการตัดสินใจร่วมกัน ความสัมพันธ์ที่เกื้อกูล การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และความเชื่อมโยงกับชุมชน ผู้ใหญ่จะช่วยสร้างพื้นที่ปลอดภัย ให้คำปรึกษา สนับสนุนทรัพยากร และเปิดโอกาสให้เยาวชนรับผิดชอบงานตามศักยภาพ โดย Zeldin et al. (2013) เห็นว่าความร่วมมือลักษณะนี้ช่วยสนับสนุนการพัฒนาเยาวชน การมีส่วนร่วมในฐานะพลเมือง และการเปลี่ยนแปลงของชุมชน โดยมีองค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ การตัดสินใจอย่างแท้จริง การมีผู้ใหญ่ที่เป็นพี่เลี้ยง ความสัมพันธ์แบบต่างตอบแทน และความเชื่อมโยงกับชุมชน เมื่อเยาวชนได้เรียนรู้ผ่านการปฏิบัติ มีอำนาจในการร่วมคิดและตัดสินใจ และได้รับการสนับสนุนจากพี่เลี้ยงกับชุมชน กระบวนการดังกล่าวย่อมเอื้อต่อการพัฒนาที่ต่อเนื่อง

จากการสังเคราะห์วรรณกรรมพบว่า แนวคิดทั้ง 4 ด้านมีความสัมพันธ์กันเป็นลำดับ กล่าวคือ แนวคิดการพัฒนาเยาวชนกำหนดเป้าหมายให้เยาวชนมีความสามารถและความรับผิดชอบต่อสังคม การเรียนรู้เชิงรุกเป็นกระบวนการที่ทำให้เยาวชนพัฒนาความสามารถผ่านการลงมือทำ ส่วนการมีส่วนร่วมเป็นเงื่อนไขที่ทำให้เยาวชนมีบทบาทและอำนาจในการตัดสินใจจริง โดยมีพี่เลี้ยง ผู้ใหญ่ และชุมชนช่วยสนับสนุน เมื่อกระบวนการเหล่านี้ดำเนินอย่างต่อเนื่องและมีการถ่ายทอดระหว่างรุ่น จึงนำไปสู่ความต่อเนื่องของกลไกเยาวชนและการพัฒนาชุมชนในระยะยาว อย่างไรก็ตาม วรรณกรรมส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับผลลัพธ์ของการพัฒนาเยาวชน ระดับการมีส่วนร่วม หรือบทบาทของความร่วมมือระหว่างเยาวชนกับผู้ใหญ่แยกจากกัน ขณะที่ยังมีข้อจำกัดในการอธิบายว่ากระบวนการที่องค์ประกอบเหล่านี้ทำงานร่วมกันในสภาเด็กและเยาวชนระดับตำบล โดยเฉพาะกระบวนการสร้างแกนนำ บทบาทของพี่เลี้ยง การส่งต่องานระหว่างรุ่น และเงื่อนไขที่ทำให้การดำเนินงานต่อเนื่อง รายงานเกี่ยวกับประเทศไทยเองยังระบุว่าข้อมูลสำหรับวิเคราะห์และติดตามคุณภาพการมีส่วนร่วมของเยาวชนมีจำกัด ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการวางแผนบนฐานหลักฐาน (UNICEF Thailand, 2024) ดังนั้น ผู้วิจัยจึงพัฒนารอบแนวคิด (ภาพที่ 1) โดยเชื่อมโยงกระบวนการพัฒนาแกนนำเยาวชนแบบมีส่วนร่วม ซึ่งประกอบด้วย การร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมดำเนินการโดยทำงานร่วมกับพี่เลี้ยงและผู้ใหญ่ และ เข้ากับ ปัจจัยสนับสนุนจากนโยบาย องค์กร ชุมชนและบุคคล รวมถึงปัญหาและอุปสรรค ที่เกิดขึ้นระหว่างการทำงาน เพื่อนำไปอธิบายความสำเร็จอย่างยั่งยืนและความต่อเนื่องของสภาเด็กและเยาวชนตำบลนาหนองทุ่ม อำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่นต่อไป

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดของการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) แหล่งข้อมูลที่ผู้วิจัยเลือกใช้สำหรับงานวิจัยครั้งนี้ มี 3 แหล่ง ได้แก่ 1) แหล่งข้อมูลจากการค้นคว้าจากหนังสือ เอกสาร บทความ แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 2) ข้อมูลจากคนและกลุ่มคน ซึ่งเป็นผู้มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงและโดยอ้อม และอาศัยการอ้างอิงถึงบุคคลอื่นต่อไป (Snowball) และ 3) แหล่งข้อมูลจากพื้นที่จริงและกิจกรรมที่กำลังดำเนินการของสภาเด็กและเยาวชนตำบลนาหนองทุ่ม

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ผู้วิจัยมีเกณฑ์ในการเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เพื่อให้ได้ข้อมูลครอบคลุมครบถ้วน โดยผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) เป็นผู้เกี่ยวข้องในกระบวนการพัฒนาเยาวชนอย่างมีส่วนร่วมของตำบลนาหนองทุ่ม จำนวน 16 คน จำแนกออกเป็น 4 กลุ่ม ดังนี้

1. กลุ่มทีมพี่เลี้ยง (Coaching) ประกอบด้วย พี่เลี้ยงสภาเด็กและเยาวชนตำบลนาหนองทุ่ม เป็นผู้ได้รับมอบหมายให้เป็นคณะทำงานจากองค์การบริหารส่วนตำบลนาหนองทุ่ม เป็นผู้ที่ออกแบบกิจกรรม และจัดกระบวนการเรียนรู้ให้กับแกนนำเยาวชน จำนวน 3 คน

2. กลุ่มนโยบาย ผู้สนับสนุนนโยบายการพัฒนาเยาวชนระดับท้องถิ่น ได้แก่ นายกองค์การบริหารส่วนตำบลนาหนองทุ่ม จำนวน 1 คน

3. กลุ่มบุคคลแวดล้อมที่ใกล้ชิด ผู้ส่งเสริมสนับสนุนให้แกนนำเยาวชนได้เข้าร่วมกิจกรรมและเห็นการเปลี่ยนแปลงในตัวแกนนำเยาวชนทั้งเชิงปัจเจกและเชิงกลุ่ม ได้แก่ ผู้ปกครองของเยาวชน ผู้นำชุมชน อดีตประธานสภาเด็กและเยาวชนตำบลนาหนองทุ่ม จำนวน 5 คน

4. กลุ่มเยาวชนที่เข้าร่วมกระบวนการ คือ เยาวชนที่เป็นคณะกรรมการสภาเด็กและเยาวชนตำบลนาหนองทุ่ม จำนวน 7 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) และการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

1. การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้วิจัยได้ใช้การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง เพื่อให้ได้คำตอบจากความคิดและความรู้สึกของผู้ให้ข้อมูลหลัก (key Informants) แนวคำถามสัมภาษณ์ กำหนดจาก 3 ประเด็นหลัก ได้แก่ 1) กระบวนการพัฒนาแกนนำเยาวชนสภาเด็กและเยาวชนตำบลนาหนองทุ่ม 2) ปัจจัยสนับสนุนความสำเร็จของการพัฒนาแกนนำเยาวชนสภาเด็กและเยาวชนตำบลนาหนองทุ่ม 3) ปัญหาอุปสรรคที่มีต่อการพัฒนาแกนนำเยาวชน

2. การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เป็นการรวบรวมข้อมูลจากการสนทนากลุ่มผู้ให้ข้อมูลในประเด็นกระบวนการพัฒนาเยาวชนอย่างมีส่วนร่วม โดยผู้วิจัยเป็นผู้ดำเนินการสนทนากลุ่ม (Moderator) จะคอยจุดประเด็นในการสนทนาเพื่อชักจูงให้กลุ่มเกิดแนวคิด และแสดงความคิดเห็นต่อประเด็นอย่างกว้างขวาง โดยมีผู้ร่วมการสนทนากลุ่มประมาณ 6-7 คน

3. การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) เป็นการสังเกตจากการเข้าร่วมกิจกรรมของสภาเด็กและเยาวชนตำบลนาหนองทุ่ม เช่น การเข้าร่วมกิจกรรมค่ายเยาวชน การเข้าร่วมประชุม ซึ่งสามารถสังเกตพฤติกรรมการมีส่วนร่วมของเยาวชน และนำข้อมูลมาใช้ร่วมกับข้อมูลที่ได้จากการจดบันทึก เพื่อใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

การรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อที่แสวงหาคำตอบของการศึกษาตามวัตถุประสงค์ โดยการสัมภาษณ์แบบเชิงลึก (In-depth Interview) การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลด้วยการใช้เครื่องบันทึกเสียงสัมภาษณ์ ร่วมกับการจดบันทึกรายละเอียดคำสัมภาษณ์โดยตรงจากผู้ให้สัมภาษณ์ ส่วนการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) จำนวน 3 กิจกรรม ทั้งนี้ คัดเลือกข้อมูลจากความเกี่ยวข้องสอดคล้องกับหลักเกณฑ์ ตรงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยและกรอบแนวคิด

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลเริ่มจากการถอดความข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และการสังเกตแบบมีส่วนร่วมอย่างเป็นระบบ จากนั้นนำข้อมูลที่ได้มาจัดระเบียบด้วยการแจกแจง ตีความ และวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของสาระสำคัญ เพื่อสังเคราะห์และจัดกลุ่มข้อมูลออกเป็นหมวดหมู่ที่มีความหมายร่วมกัน ทั้งนี้ ข้อมูลจากผู้ให้สัมภาษณ์ทุกคนจะถูกบูรณาการและจัดเรียงให้สอดคล้องกันแล้วนำมาวิเคราะห์

โดยใช้วิธีการวิเคราะห์แก่นสาระ (Thematic Analysis) เป็นการสร้างแก่นสาระของเรื่องในลักษณะการสร้างทฤษฎีฐานราก (Grounded Theory Approach) แล้วนำมาอธิบายปรากฏการณ์ให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยและตีความเพื่อสรุปข้อมูล

ผลการวิจัย

1. กระบวนการพัฒนาแกนนำเยาวชนสภาเด็กและเยาวชนตำบลนาหนองทุ่ม อำเภอุมแพ จังหวัดขอนแก่น

ผลการวิจัยพบว่า กระบวนการพัฒนาเยาวชนสภาเด็กและเยาวชนตำบลนาหนองทุ่ม ประกอบด้วย 3 ส่วนสำคัญ ได้แก่ กลไกพี่เลี้ยงสภาเด็กและเยาวชน กระบวนการพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชน และกระบวนการทำงาน สามารถสรุปได้ดังนี้

1.1 กลไกทีมพี่เลี้ยงสภาเด็กและเยาวชน พบว่า องค์การบริหารส่วนตำบลนาหนองทุ่ม ได้มอบหมายให้เจ้าหน้าที่ฝ่ายพัฒนาชุมชน เป็นฝ่ายดูแลรับผิดชอบงานด้านสภาเด็กและเยาวชนตำบล ซึ่งมีบทบาทพัฒนาศักยภาพเยาวชนให้ขับเคลื่อนและดำเนินงานของสภาเด็กและเยาวชนตามแนวปฏิบัติการดำเนินงานสภาเด็กและเยาวชนระดับตำบลตาม พ.ร.บ. ส่งเสริมการพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาติ พ.ศ. 2550 ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผู้วิจัยพบว่า เจ้าหน้าที่ฝ่ายพัฒนาชุมชนได้สร้างทีมงานขึ้นมาเพื่อมาเป็นพี่เลี้ยงรองรับการทำงานด้านสภาเด็กและเยาวชน ทีมพี่เลี้ยงเป็นผู้ที่มีความเข้าใจกระบวนการพัฒนาเยาวชนให้โอกาสเยาวชนได้ค้นหา ตัวเอง และเรียนรู้เชิงรุกจากการลงมือทำ (Active Learning) เริ่มจากการค้นหาเยาวชนที่มีความสนใจ และพัฒนาศักยภาพแกนนำเยาวชน รักษาความต่อเนื่องของแกนนำเยาวชน โดยการสร้างบทบาทให้มีความเป็นผู้นำเรียนรู้ผ่านการลงมือทำ เปลี่ยนจากผู้เข้าร่วมกิจกรรมเป็นผู้ออกแบบและจัดกิจกรรมด้วยตนเอง

นอกจากนี้พบว่า การทำงานร่วมกับเยาวชนในระบบพี่เลี้ยง ส่วนใหญ่จะเป็นวันหยุดราชการหรือหลังเลิกเรียน เนื่องจากเพราะแกนนำเยาวชนสภาเด็กและเยาวชนยังอยู่ระหว่างศึกษา เจ้าหน้าที่และทีมพี่เลี้ยงจึงไม่มีวันหยุดเสาร์อาทิตย์เหมือนเจ้าหน้าที่อื่น ๆ ซึ่งถือเป็นเรื่องที่ยากมากที่เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นจะทำแบบนี้ ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะว่าทีมงานพี่เลี้ยงมีความเข้าใจการทำงานกับเด็กเยาวชน ประกอบกับมีความเสียสละ มีจิตสาธารณะ มีอุดมการณ์ และเห็นแก่ประโยชน์ที่เยาวชนจะได้รับ ซึ่งส่งผลดีต่อการดำเนินงานของสภาเด็ก ทำให้มีการขับเคลื่อนงานเป็นไปอย่างต่อเนื่อง ทีมพี่เลี้ยงได้สร้างกระบวนการเรียนรู้ ให้เยาวชนได้มีพื้นที่มีตัวตนในสังคม รวมถึงการสร้างการมีส่วนร่วมในการทำงานพัฒนาชุมชนด้านต่าง ๆ ร่วมกับผู้นำชุมชน เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของ แกนนำเยาวชนเกิดความมั่นใจในการทำงานมากขึ้น ส่งผลให้สภาเด็กและเยาวชนตำบลนาหนองทุ่มดำเนินงานได้ประสบความสำเร็จและส่งต่อความรู้และแนวคิดการทำงานจากรุ่นสู่รุ่นได้ และเป็นที่ยอมรับจากชุมชน

1.2 กระบวนการพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชน พบว่า การพัฒนาแกนนำสภาเด็กและเยาวชนตำบลนาหนองทุ่ม มีการออกแบบกระบวนการพัฒนาแกนนำเยาวชนเป็นขั้นตอน โดยเริ่มจากการเป็นผู้เข้าร่วมกิจกรรม เป็นหัวหน้าค่าย จนถึงการพัฒนาเป็นออกแบบจัดกิจกรรมและดูแลโครงการได้

รูปแบบกระบวนการพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชนบันได 7 ขั้นสู่การเป็นสตาฟ (Staff) ทีมพี่เลี้ยงเรียกว่า “7 Steps to becoming Staff” ดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 กระบวนการพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชนของสภาเด็กและเยาวชนตำบลนาหนองหุ้ม

จากภาพที่ 2 สามารถอธิบายรูปแบบกระบวนการพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชนทั้ง 7 ขั้นของสภาเด็กและเยาวชนตำบลนาหนองหุ้ม อำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น ซึ่งสามารถอธิบายได้ ดังนี้

ขั้นที่1 ขั้นเด็กค่าย เด็กเยาวชนที่เป็นกลุ่มเป้าหมายมาเข้าร่วมกิจกรรมหรือค่ายเยาวชน ที่ทีมสภาเด็กและเยาวชนตำบลนาหนองหุ้มดำเนินการจัดขึ้น ในขั้นนี้ ทีมรุ่นพี่ที่ได้รับการพัฒนาศักยภาพในขั้นสตาฟ (Staff) จะเป็นคนช่วยกันสังเกตน้องใหม่ที่เข้าร่วมกิจกรรมเพื่อดูแลว่ามีความกล้าแสดงออกมีแววเป็นผู้นำอย่างเด่นชัด จะได้รับการชักชวนให้เข้าร่วมเป็นทีมและได้รับการพัฒนาศักยภาพตามขั้นตอนต่อไป

ขั้นที่ 2 ขั้นเด็กฝึกงาน เมื่อเยาวชนสนใจเข้ามามีบทบาทในสภาเด็กและเยาวชน จะเข้าสู่การ “เก็บคะแนน” โดยอยู่ที่ 10 คะแนน ซึ่งเด็กฝึกงานจะได้รับการมอบหมายงานในบทบาทต่าง ๆ จากหัวหน้าค่ายเยาวชน เช่น งานลงทะเบียนผู้เข้าร่วมกิจกรรม งานบริการอาหารว่าง งานประกอบอาหารในครัว งานล้างจาน (เมื่อมีกิจกรรมเข้าค่าย จะมีการประกอบอาหารเอง) ซึ่งแต่ละค่ายจะมีคะแนนเก็บ 1-2 คะแนน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับรูปแบบกิจกรรม เช่น ถ้าเป็นกิจกรรมฝึกอบรมทั่วไป คะแนนจะอยู่ที่ 0.5 คะแนน หากเป็นงานค่ายพักแรม คะแนนอยู่ที่ 1-2 คะแนน จนเมื่อเด็กฝึกงานเข้าร่วมกิจกรรมและเก็บคะแนนครบ 10 คะแนนแล้ว จะมีการสัมภาษณ์เด็กฝึกงาน หากผ่านการสัมภาษณ์ก็จะได้เลื่อนขึ้นเป็น สตาฟจูเนียร์ (Staff Junior) หากไม่ผ่านเกณฑ์ก็จะเข้าร่วมกิจกรรมต่อไปเพื่อเก็บคะแนนเพิ่มและรอพิจารณาเข้าสัมภาษณ์ในรอบต่อไป

ขั้นที่ 3 สตาฟจูเนียร์ (Staff Junior) เมื่อเลื่อนขั้นมาถึงขั้นนี้แล้วจะได้รับมอบเสื้อสตาฟสีชมพู ขั้นสตาฟจูเนียร์ (Staff Junior) มีย่อยอีก 3 กระบวนการ คือ 1) สตาฟจูเนียร์ขั้นที่ 1 (Staff Junior 1) เยาวชนจะได้รับการฝึกอบรม (Training) ซึ่งเป็นค่ายพัฒนาศักยภาพสตาฟ สร้างความเข้าใจในการจัดกิจกรรม และฝึกนำความรู้มาใช้ในการทำงานที่ได้รับมอบหมาย เช่น การเป็นผู้นำสันทนการ การฝึกตีกลอง เป็นต้น 2) สตาฟจูเนียร์ขั้นที่ 2 (Staff Junior 2) เยาวชนจะได้รับการฝึกเป็นผู้ช่วยหัวหน้างานค่าย ถือว่าเริ่มได้รับบทบาทความรับผิดชอบมากขึ้น เริ่มเรียนรู้ ได้ลองทำหน้าที่ที่เพิ่มความสามารถของตนเองมากขึ้น และได้เป็นสตาฟฝ่ายสถานที่ ฝ่ายอำนวยการ ฝ่ายสันทนการ หรือฝ่ายกระบวนการ เป็นต้น และ 3) สตาฟจูเนียร์ขั้นที่ 3 (Staff Junior 3) เยาวชนจะได้รับการฝึกการเป็นหัวหน้างานค่าย ในแต่ละครั้ง จะมีคนหนึ่งคนที่เป็นผู้รับผิดชอบค่าย ถือว่าเป็นเจ้าของงานหรือเป็นแม่งาน สตาฟจูเนียร์ขั้นนี้จะได้ฝึกเรื่องการคิดวิเคราะห์ การวางแผนมองภาพรวมของงาน ฝึกการสร้างความร่วมมือกับคนอื่นให้เห็นเป้าหมายร่วมกันและทำงานร่วมกันเป็นทีม ฝึกการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า กล้าตัดสินใจ ในขั้นนี้ จะได้เป็นตัวแทนกลุ่มในการเข้าร่วมงานกับเครือข่ายเยาวชนในโอกาสต่าง ๆ จากนั้นจะได้เลื่อนขั้นไปเป็นสตาฟ เมื่อผ่านขั้นนี้แล้วจะต้องคืนเสื้อสีชมพู แล้วเปลี่ยนเป็นเสื้อสีดำ

ขั้นที่ 4 ขั้นเป็นสตาฟ 1 (Staff 1) เยาวชนที่เลื่อนมาถึงขั้นนี้จะได้รับเสื้อสีดำ และมีบทบาทความรับผิดชอบมากขึ้น สามารถคิดงานเอง ออกแบบ วางแผนงานเอง เป็นหัวหน้างานได้ มีความเข้าใจในทุกบทบาทหน้าที่และทำงานได้ทุกหน้าที่ในค่าย เช่น การประสานงาน งานพิธีกร งานสันทนการ งานบริการ งานอำนวยการต่าง ๆ เป็นต้น

ขั้นที่ 5 ขั้นเป็นสตาฟ 2 (Staff 2) เยาวชนจะได้รับการฝึกในเรื่องการเขียนโครงการเพื่อของบประมาณมาดำเนินงานจากหน่วยงานภายนอก และเป็นตัวแทนเข้าร่วมกิจกรรมนอกพื้นที่ ร่วมแลกเปลี่ยนประสบการณ์ร่วมกับสภาเด็กและเยาวชนพื้นที่อื่น รวมทั้งเข้าร่วมงานกับหน่วยงาน องค์กรภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น

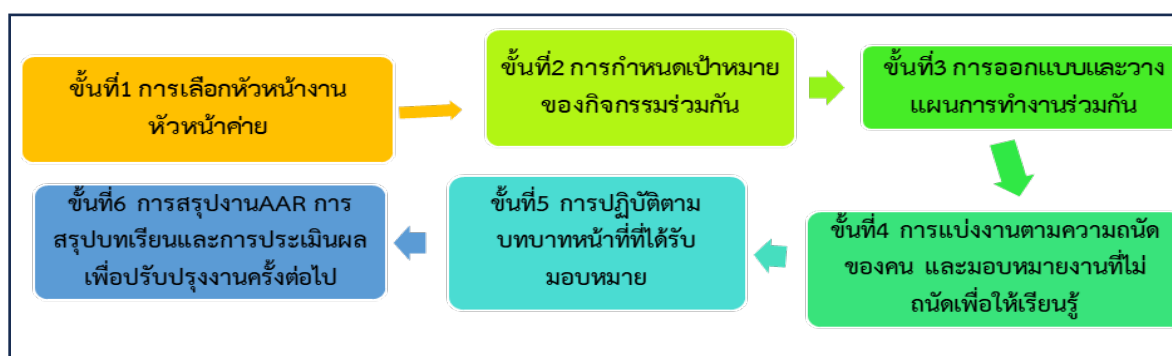
ขั้นที่ 6 ขั้นเป็นสตาฟ 3 (Staff 3) เยาวชนจะได้รับมอบหมายให้เป็นผู้รับผิดชอบโครงการต่าง ๆ และสามารถปฏิบัติงานได้ มีการวางแผน การคิดวิเคราะห์ ฝึกการสร้างร่วมมือการบริหารทีม ฝึกทักษะการสื่อสาร ทักษะการทำงานที่ยืดหยุ่นแก้ปัญหาเฉพาะหน้า มีการบริหารจัดการงานต่าง ๆ ได้ดี รวมทั้งสรุปบทเรียนการทำงานเพื่อให้เกิดการเรียนรู้และทักษะที่จำเป็นในการทำงาน

ขั้นที่ 7 ขั้นผู้จัดการโครงการ (Project Manager: P.M.) เป็นขั้นสูงสุด เยาวชนที่ผ่านการฝึกมาจนมีทักษะความชำนาญ สามารถเป็นที่ปรึกษา (Coaching) ให้กับรุ่นน้องได้ สามารถเป็นผู้จัดการโครงการ เสนอโครงการจนได้รับงบประมาณสนับสนุนจากแหล่งทุนจากหน่วยงานต่าง ๆ ได้เอง และบริหารจัดการงานให้บรรลุเป้าหมายทุกขั้นตอน

จากกระบวนการพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชน 7 ขั้นสู่การเป็นทีมงานหรือสตาฟ (Staff) หรือ “7 Steps to becoming Staff” ซึ่งเป็นการเรียนรู้เชิงรุกผ่านการลงมือทำ (Active Learning) ส่งผลกระทบเชิงบวกต่อการพัฒนาเยาวชน ทั้งทักษะทางอารมณ์และสังคม (Soft skill) ทักษะความเชี่ยวชาญเฉพาะทาง

(Hard skill) และทักษะความเป็นผู้นำ (Leadership) การสื่อสาร การคิดเชิงวิพากษ์ และการบริหารจัดการโครงการ เกิดเป็นแกนนำเยาวชนที่สามารถดำเนินงานและถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นได้

1.3 กระบวนการทำงาน การพัฒนาแกนนำเยาวชนสภาเด็กและเยาวชนตำบลนาหนองทุ่ม มีกระบวนการทำงาน 6 ขั้นตอน (ภาพที่ 3) ให้ทุกคนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรม และพัฒนาตนเองเรียนรู้จากการลงมือทำ เริ่มจากขั้นตอนการเลือกหัวหน้างานหรือหัวหน้าค่าย พี่เลี้ยงจะดูความเหมาะสมว่าใครถึงเวลาที่จะฝึกการเป็นหัวหน้างานหรือหัวหน้าค่าย หากได้คนที่เหมาะสมแล้ว หัวหน้างานจะต้องเป็นผู้รับผิดชอบเป็นตัวหลักในงานนั้น โดยการนัดประชุมคณะทำงานสภาเด็กและเยาวชนเพื่อทำความเข้าใจวัตถุประสงค์ และกำหนดเป้าหมายของกิจกรรมร่วมกัน เมื่อเข้าใจเป้าหมายตรงกันแล้ว ร่วมกันออกแบบรูปแบบกิจกรรมและวางแผนงานขั้นตอนการดำเนินงานร่วมกัน จนถึงการแบ่งงานและมอบหมายหน้าที่ตามที่ได้แผนงานจากการประชุม ซึ่งแบ่งตามความถนัดของแต่ละคน และมอบหมายงานตามความไม่ถนัดเพื่อที่จะได้เรียนรู้การทำงานในหน้าที่นั้น ถือเป็นการค้นหาตัวเองไปในตัว ขั้นตอนต่อมา คือ ลงมือปฏิบัติจริงตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย หลังจากเสร็จงานหรือเสร็จกิจกรรม จะมีการสรุปงานทันที หรือเรียกว่า “After Action Review” (AAR) เพื่อค้นหาบทเรียนจากการทำงานที่จะนำไปปรับใช้ในกิจกรรมครั้งต่อไป ซึ่งถือว่ากระบวนการทำงานนี้เป็นสิ่งสำคัญอีกอย่างหนึ่งในการพัฒนาแกนนำสภาเด็กและเยาวชนตำบลนาหนองทุ่ม เยาวชนได้ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมลงมือทำ ร่วมติดตามประเมินผลการทำงาน และท้ายสุดคือ ร่วมกันรับผลประโยชน์ที่เป็นความภูมิใจของกลุ่ม ที่สามารถทำงานได้บรรลุวัตถุประสงค์

ภาพที่ 3 ขั้นตอนการทำงานของสภาเด็กและเยาวชนตำบลนาหนองทุ่ม

2. ปัจจัยสนับสนุนการพัฒนาแกนนำเยาวชนสภาเด็กและเยาวชนตำบลนาหนองทุ่ม อำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น

ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยที่สนับสนุนการพัฒนาแกนนำเยาวชนแบบมีส่วนร่วมและเอื้อต่อความต่อเนื่องของสภาเด็กและเยาวชนตำบลนาหนองทุ่ม มี 4 ด้าน ดังนี้

2.1 การสนับสนุนจากผู้ใหญ่และกลไกท้องถิ่น องค์การบริหารส่วนตำบลนาหนองทุ่ม ผู้นำชุมชน และประชาชนในพื้นที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาเยาวชน โดยเปิดโอกาสให้แกนนำเยาวชนแสดงความคิดเห็นและเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมพัฒนาชุมชน ตลอดจนสนับสนุนงบประมาณ ทรัพยากร และ

สถานที่จัดกิจกรรม การสนับสนุนดังกล่าวช่วยให้เยาวชนมีพื้นที่แสดงความสามารถ ได้ฝึกบทบาทความเป็นผู้นำ และได้รับการยอมรับจากคนในชุมชน ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของการพัฒนาแกนนำเยาวชนให้สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นและเติบโตเป็นผู้นำชุมชนในอนาคต

2.2 กลไกที่เลี้ยงที่เข้มแข็ง สภาเด็กและเยาวชนตำบลนาหนองทุ่มมีเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนและอดีตแกนนำเยาวชนรุ่นพี่ทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยง ให้คำปรึกษา แนะนำกระบวนการทำงาน และช่วยออกแบบกิจกรรมพัฒนาศักยภาพ โดยไม่ครอบงำความคิดหรือกำหนดการตัดสินใจแทนเยาวชน พี่เลี้ยงมีความเข้าใจพัฒนาการและความแตกต่างของเยาวชนแต่ละคน จึงสามารถปรับกระบวนการทำงานได้อย่างยืดหยุ่น เปิดโอกาสให้เยาวชนค้นหาความสนใจและความสามารถของตนเอง เรียนรู้จากการลงมือทำ และได้รับกำลังใจเมื่อประสบปัญหา กลไกดังกล่าวช่วยสร้างความไว้วางใจและทำให้เยาวชนกล้ารับผิดชอบงานที่มีความซับซ้อนมากขึ้น

2.3 กระบวนการพัฒนาศักยภาพที่ต่อเนื่อง แกนนำเยาวชนได้รับการพัฒนาผ่านกระบวนการ 7 ขั้นตอนการเป็นทีมงานหรือสต๊าฟ หรือ “7 Steps to Becoming Staff” ซึ่งใช้การเรียนรู้เชิงรุกผ่านการลงมือทำเป็นหลัก เยาวชนเริ่มจากการเข้าร่วมกิจกรรม เรียนรู้บทบาทของทีมงาน ทดลองรับผิดชอบงาน และพัฒนาไปสู่การวางแผนหรือดำเนินกิจกรรมด้วยตนเอง กระบวนการดังกล่าวช่วยพัฒนาทั้งทักษะทางอารมณ์และสังคม ทักษะเฉพาะด้าน และทักษะความเป็นผู้นำ รวมถึงการสื่อสาร การคิดวิเคราะห์ การทำงานเป็นทีม และการบริหารจัดการโครงการ เมื่อเยาวชนได้ฝึกปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง จึงสามารถรับผิดชอบงานได้มากขึ้นและถ่ายทอดประสบการณ์ให้แก่สมาชิกรุ่นต่อไป

2.4 ความรู้สึกเป็นเจ้าของและแรงจูงใจในการทำงาน การเปิดโอกาสให้เยาวชนร่วมคิด วางแผน ตัดสินใจ และดำเนินกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับปัญหาหรือความต้องการของตนเอง ทำให้เยาวชนเห็นความหมายของงานที่ทำและเกิดแรงจูงใจในการเข้าร่วมกิจกรรม เมื่อกิจกรรมประสบผลสำเร็จ เยาวชนเกิดความภาคภูมิใจ ค้นพบความสามารถของตนเอง และรู้สึกเป็นเจ้าของกลุ่มและกิจกรรม นอกจากนี้การรวมกลุ่มและมีปฏิสัมพันธ์กันอย่างสม่ำเสมอช่วยสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิก เกิดเครือข่ายแกนนำเยาวชนที่มีความผูกพันและสามารถทำงานร่วมกันได้มากขึ้น

3. ปัญหาอุปสรรคต่อการพัฒนาแกนนำเยาวชนสภาเด็กและเยาวชนตำบลนาหนองทุ่ม อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดขอนแก่น

แม้สภาเด็กและเยาวชนตำบลนาหนองทุ่มจะมีกลไกสนับสนุนที่เข้มแข็ง แต่ยังมีข้อจำกัดและอุปสรรคที่ส่งผลต่อการเข้าร่วมกิจกรรมและความต่อเนื่องของการพัฒนาแกนนำเยาวชน ผลการวิจัยพบปัญหาอุปสรรคที่สำคัญ 4 ด้าน ดังนี้

3.1 ภาระการเรียนรู้และข้อจำกัดด้านเวลา แกนนำเยาวชนส่วนใหญ่ยังอยู่ในระบบการศึกษา และต้องรับผิดชอบภาระการเรียน ทำให้มีเวลาเข้าร่วมกิจกรรมจำกัด บางคนต้องลดบทบาทหรือหยุดทำกิจกรรมกับสภาเด็กและเยาวชนเพื่อให้ความสำคัญกับการเรียน ส่งผลต่อความต่อเนื่องของกระบวนการพัฒนาศักยภาพและการแบ่งงานภายในกลุ่ม อย่างไรก็ตาม ความยืดหยุ่นของทีมพี่เลี้ยงและกระบวนการทำงานช่วยบรรเทาปัญหาดังกล่าวได้บางส่วน โดยสามารถปรับตารางกิจกรรมให้สอดคล้องกับช่วงเวลาของเยาวชน

แบ่งหน้าที่ตามความพร้อม และเปิดโอกาสให้สมาชิกกลับเข้าร่วมกิจกรรมได้เมื่อมีเวลา การถ่ายทอดงานระหว่างรุ่นยังช่วยลดผลกระทบจากการที่สมาชิกบางคนต้องถอนตัวชั่วคราว เนื่องจากยังมีสมาชิกคนอื่นสามารถรับช่วงงานต่อได้

3.2 การขาดแรงจูงใจและความกระตือรือร้น ภายหลังสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 พฤติกรรมและความสนใจของเยาวชนเปลี่ยนแปลงไป เยาวชนบางส่วนไม่สนใจกิจกรรมพัฒนาศักยภาพหรือกิจกรรมเพื่อสังคมเท่าที่ควร ขณะที่สมาชิกบางคนขาดความรับผิดชอบต่องานที่ได้รับมอบหมาย มีความอดทนน้อย และไม่สามารถเข้าร่วมกระบวนการพัฒนาได้อย่างต่อเนื่อง ปัญหานี้ทำให้การสร้างแกนนำรุ่นใหม่ต้องใช้เวลาและการติดตามมากขึ้น อย่างไรก็ตาม ปัจจัยที่ช่วยบรรเทาปัญหานี้ ได้แก่ การเปิดโอกาสให้เยาวชนเลือกหรือออกแบบกิจกรรมที่ตรงกับความสนใจของตนเอง การมอบหมายงานจากระดับง่ายไปสู่ระดับที่ซับซ้อน และการให้เยาวชนเห็นผลลัพธ์จากสิ่งที่ตนเองลงมือทำ กระบวนการดังกล่าวช่วยสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของและทำให้เยาวชนเห็นคุณค่าของบทบาทตนเอง นอกจากนี้ พี่เลี้ยงและรุ่นพี่ยังมีบทบาทสำคัญในการสร้างแรงบันดาลใจ ให้กำลังใจ และช่วยให้เยาวชนเรียนรู้จากข้อผิดพลาดโดยไม่รู้สึกว่าตนเองถูกตำหนิหรือถูกตัดสิน

3.3 ทักษะของผู้ปกครองและผู้ใหญ่ในชุมชน ผู้ปกครองและผู้ใหญ่บางส่วนยังเห็นว่าเยาวชนขาดประสบการณ์และไม่สามารถรับผิดชอบงานสำคัญได้ จึงอนุญาตให้เข้าร่วมกิจกรรมเป็นครั้งคราว แต่ไม่สนับสนุนให้รับบทบาทเป็นแกนนำ และมักให้ความสำคัญกับการเรียนในห้องเรียนมากกว่าการเรียนรู้ผ่านกิจกรรม อย่างไรก็ตาม การสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบล ผู้นำชุมชน และบุคคลที่ได้รับการยอมรับในพื้นที่ช่วยลดข้อจำกัดด้านทัศนคติได้ เมื่อหน่วยงานท้องถิ่นเปิดพื้นที่ให้เยาวชนเข้าร่วมกิจกรรมและแสดงผลงาน ผู้ปกครองและชุมชนสามารถเห็นพัฒนาการของเยาวชนจากการปฏิบัติจริง ความสำเร็จของกิจกรรมและการที่เยาวชนสามารถทำงานร่วมกับผู้ใหญ่ได้จึงช่วยสร้างความเชื่อมั่น และทำให้ผู้ปกครองบางส่วนยอมรับบทบาทของเยาวชนมากขึ้น

3.4 ความพร้อมส่วนบุคคลและข้อจำกัดทางเศรษฐกิจของครอบครัว แกนนำเยาวชนบางคนมาจากครอบครัวที่มีข้อจำกัดทางเศรษฐกิจ และต้องทำงานหารายได้เสริมในช่วงวันหยุด จึงไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมได้อย่างเต็มที่ ทำให้มีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมน้อยกว่าสมาชิกคนอื่น ทั้งนี้ การสนับสนุนด้านงบประมาณ สถานที่ อุปกรณ์ และทรัพยากรจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะช่วยลดค่าใช้จ่ายในการเข้าร่วมกิจกรรมของเยาวชนได้บางส่วน ขณะที่การออกแบบกิจกรรมให้ดำเนินการภายในชุมชน การจัดการอย่างยืดหยุ่น และการแบ่งบทบาทให้เหมาะสมกับเวลาของสมาชิก ช่วยให้เยาวชนที่มีข้อจำกัดยังสามารถมีส่วนร่วมได้ตามความพร้อม

เมื่อวิเคราะห์ร่วมกันพบว่า ปัจจัยสนับสนุนและอุปสรรคมีความสัมพันธ์กันในลักษณะที่ปัจจัยสนับสนุนทำหน้าที่ลดผลกระทบของข้อจำกัดแต่ละด้าน การสนับสนุนจากหน่วยงานท้องถิ่นช่วยลดข้อจำกัดด้านทรัพยากรและสร้างการยอมรับจากผู้ปกครองและชุมชน กลไกพี่เลี้ยงช่วยประคับประคองเยาวชนที่ขาดแรงจูงใจหรือมีข้อจำกัดด้านเวลา กระบวนการพัฒนาศักยภาพที่ต่อเนื่องช่วยให้เกิดการแบ่งบทบาทและการถ่ายทอดงานระหว่างรุ่น ส่วนความรู้สึกเป็นเจ้าของช่วยเสริมแรงจูงใจและความรับผิดชอบของสมาชิก

อย่างไรก็ตาม ประสิทธิภาพของปัจจัยสนับสนุนขึ้นอยู่กับความสามารถในการปรับกระบวนการให้เหมาะสมกับสถานการณ์ของเยาวชนแต่ละคน หากกิจกรรมขาดความยืดหยุ่น ไม่สอดคล้องกับความสนใจ หรือไม่คำนึงถึงภาระการเรียนรู้และฐานะทางเศรษฐกิจ ปัจจัยสนับสนุนที่มีอยู่อาจไม่เพียงพอต่อการรักษาการมีส่วนร่วมของสมาชิก ดังนั้น ความต่อเนื่องของสภาเด็กและเยาวชนตำบลนาหนองทุ่มจึงเกิดจากการทำงานร่วมกันระหว่างกลไกท้องถิ่น ทีมพี่เลี้ยง กระบวนการพัฒนาศักยภาพ และแรงจูงใจของเยาวชน โดยต้องปรับให้สอดคล้องกับข้อจำกัดที่เปลี่ยนแปลงไปในแต่ละช่วงเวลา

อภิปรายผล

1. กระบวนการพัฒนาแกนนำเยาวชนสภาเด็กและเยาวชนตำบลนาหนองทุ่ม ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่า การพัฒนาแกนนำเยาวชนของสภาเด็กและเยาวชนตำบลนาหนองทุ่มมีการเปลี่ยนจากการจัดอบรมหรือกิจกรรมตามโอกาสมาเป็นการพัฒนาในลักษณะเชิงกระบวนการ ให้เยาวชนค่อย ๆ เปลี่ยนบทบาทจากผู้เข้าร่วมกิจกรรมไปสู่การเป็นทีมงาน ผู้ออกแบบกิจกรรม และผู้ถ่ายทอดประสบการณ์ให้แก่สมาชิกรุ่นต่อไป ผ่านกระบวนการ “7 Steps to Becoming Staff” ลักษณะดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาเยาวชนเชิงบวก ซึ่งเห็นว่าเยาวชนมีศักยภาพที่จะพัฒนาความสามารถ ความเชื่อมั่น คุณลักษณะที่เหมาะสมความสัมพันธ์กับผู้อื่น และความรับผิดชอบต่อส่วนรวมได้ หากได้รับโอกาสและอยู่ในสภาพแวดล้อมที่สนับสนุน ทั้งนี้ Lerner et al. (2005) พบว่า การเข้าร่วมโครงการพัฒนาเยาวชนและการพัฒนาเชิงบวกของเยาวชนมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมช่วยต่อครอบครัวและชุมชน จึงสนับสนุนผลการศึกษาดังกล่าว โดยแสดงให้เห็นในบริบทของสภาเด็กและเยาวชนระดับตำบลว่า การพัฒนาเยาวชนเกิดขึ้นได้เมื่อเยาวชนได้รับบทบาทจริงและมีโอกาสใช้ความสามารถของตนในการดำเนินงานเพื่อชุมชน

กระบวนการที่ค้นพบยังสอดคล้องกับแนวคิดการเรียนรู้เชิงรุก เนื่องจากเยาวชนได้เรียนรู้ผ่านการร่วมคิด วางแผน ลงมือทำ ติดตามผล และทบทวนการทำงาน การสรุปบทเรียนหลังการปฏิบัติงานหรือ After Action Review ทำให้ประสบการณ์จากการทำกิจกรรมถูกนำมาวิเคราะห์เพื่อปรับปรุงงานครั้งต่อไป กระบวนการนี้สอดคล้องกับ Freeman et al. (2014) ซึ่งว่า การเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมกับการบวนการคิดและการปฏิบัติช่วยส่งเสริมผลลัพธ์การเรียนรู้ได้ดีกว่าการรับข้อมูลในลักษณะตั้งรับ อย่างไรก็ตาม งานวิจัยครั้งนี้ช่วยขยายขอบเขตของแนวคิดการเรียนรู้เชิงรุกจากบริบทการศึกษาในห้องเรียนไปสู่การพัฒนาเยาวชนในชุมชน โดยแสดงให้เห็นว่าการจัดกิจกรรมสาธารณะ การบริหารโครงการ และการแก้ปัญหาร่วมกับชุมชนสามารถเป็นพื้นที่เรียนรู้ที่พัฒนาทั้งทักษะทางอารมณ์และสังคม ทักษะเฉพาะด้าน และความเป็นผู้นำได้ เมื่อพิจารณาตามแนวคิดบันไดการมีส่วนร่วมของ Hart (1992) พบว่า กระบวนการของสภาเด็กและเยาวชนตำบลนาหนองทุ่มมีแนวโน้มเคลื่อนจากการที่เยาวชนเข้าร่วมกิจกรรมซึ่งผู้ใหญ่กำหนดไปสู่การที่เยาวชนริเริ่ม ร่วมตัดสินใจ และรับผิดชอบการดำเนินงานด้วยตนเอง โดยมีผู้ใหญ่ทำหน้าที่สนับสนุนการมีส่วนร่วมในกรณีที่สามารถวัดได้จากระดับบทบาท อำนาจในการตัดสินใจ และความรับผิดชอบที่เยาวชนได้รับ ข้อค้นพบดังกล่าวสอดคล้องกับรายงานของ UNICEF Thailand (2024) ซึ่งให้ความสำคัญกับคุณภาพ

ของการมีส่วนร่วม ความสามารถของหน่วยงานสนับสนุน และระดับที่เยาวชนสามารถมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจที่เกี่ยวข้องกับตนเอง

2. ปัจจัยสนับสนุนการพัฒนาแกนนำเยาวชนแบบมีส่วนร่วม ผลการวิจัยพบว่า การสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบล ผู้นำชุมชน ชาวบ้าน ทีมพี่เลี้ยง และอดีตแกนนำรุ่นพี่ เป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้กระบวนการพัฒนาเยาวชนดำเนินต่อเนื่อง ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับแนวคิดความร่วมมือระหว่างเยาวชนกับผู้ใหญ่ ซึ่งให้ความสำคัญกับการตัดสินใจร่วมกัน ความสัมพันธ์ที่เกื้อกูล การให้คำปรึกษา และการเปิดพื้นที่ให้เยาวชนมีบทบาทจริง เช่นเดียวกับงานของ Zeldin et al. (2013) อธิบายว่า ความร่วมมือระหว่างเยาวชนกับผู้ใหญ่สามารถส่งเสริมพัฒนาการของเยาวชน การมีส่วนร่วมในฐานะพลเมือง และการเปลี่ยนแปลงของชุมชนได้ เมื่อเยาวชนมีอำนาจในการตัดสินใจ มีผู้ใหญ่ที่พร้อมสนับสนุน และมีความเชื่อมโยงกับองค์กรในชุมชน กรณีนานองหมู่บ้านมีความสอดคล้องกับแนวคิดดังกล่าวในประเด็นที่มีทีมพี่เลี้ยงช่วยออกแบบกระบวนการให้คำปรึกษา และเปิดโอกาสให้เยาวชนเรียนรู้จากข้อผิดพลาด การทำหน้าที่เช่นนี้ช่วยลดความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างผู้ใหญ่วัยกับเยาวชนและทำให้เยาวชนค่อย ๆ รับผิดชอบงานได้มากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับ Mitra (2005) ที่พบว่า ผู้ใหญ่มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมภาวะผู้นำของเยาวชน แต่ต้องรู้จักหวั่นไหวให้คำแนะนำและลดบทบาทของตน เพื่อให้เยาวชนสามารถพัฒนาความเป็นเจ้าของและตัดสินใจด้วยตนเอง

นอกจากนี้ การสนับสนุนด้านงบประมาณ สถานที่ และทรัพยากรจากองค์การบริหารส่วนตำบลยังทำให้เยาวชนสามารถเปลี่ยนความคิดไปสู่การปฏิบัติได้จริง การสนับสนุนเชิงโครงสร้างจึงทำงานร่วมกับการสนับสนุนทางความสัมพันธ์จากพี่เลี้ยง หากมีเพียงงบประมาณโดยขาดกระบวนการพัฒนา กิจกรรมอาจสิ้นสุดลงเป็นครั้ง ๆ แต่หากมีพี่เลี้ยงโดยไม่มีทรัพยากรและพื้นที่รองรับ เยาวชนก็อาจไม่สามารถดำเนินกิจกรรมตามที่วางแผนไว้ได้ ข้อค้นพบนี้ช่วยขยายแนวคิดการพัฒนาเยาวชนเชิงบวก โดยชี้ว่า ความสำเร็จของการพัฒนาแกนนำเกิดจากคุณลักษณะส่วนบุคคลของเยาวชนและปฏิสัมพันธ์ระหว่างศักยภาพของเยาวชน ความสัมพันธ์กับผู้ใหญ่ และทรัพยากรของชุมชน สอดคล้องกับงานของ Tirrell et al. (2021) ระบุว่า โครงการพัฒนาเยาวชนที่มีประสิทธิภาพมักประกอบด้วยความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้ใหญ่อย่างต่อเนื่อง กิจกรรมที่พัฒนาทักษะชีวิต และโอกาสที่เยาวชนจะมีส่วนร่วมและแสดงภาวะผู้นำ อีกประเด็นหนึ่งคือ ความรู้สึกเป็นเจ้าของและแรงจูงใจของเยาวชนเกิดขึ้นเมื่อเยาวชนสามารถเลือกประเด็น ออกแบบกิจกรรม และมองเห็นผลของงานที่ตนรับผิดชอบ ความรู้สึกเป็นเจ้าของยังมีบทบาทต่อการรักษาสมาชิกและการถ่ายทอดงานระหว่างรุ่น เพราะเยาวชนที่ผูกพันกับกลุ่มมีแนวโน้มกลับมาสนับสนุนสมาชิกรุ่นต่อไป ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับงานของ Zeldin et al. (2018) ซึ่งชี้ว่า การสร้างสภาพแวดล้อมที่ให้นักเรียนเป็นเจ้าของการเรียนรู้ต้องอาศัยกิจกรรมที่ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ให้การยืนยันคุณค่าของเยาวชน และมองความสามารถของเยาวชนเป็นฐาน

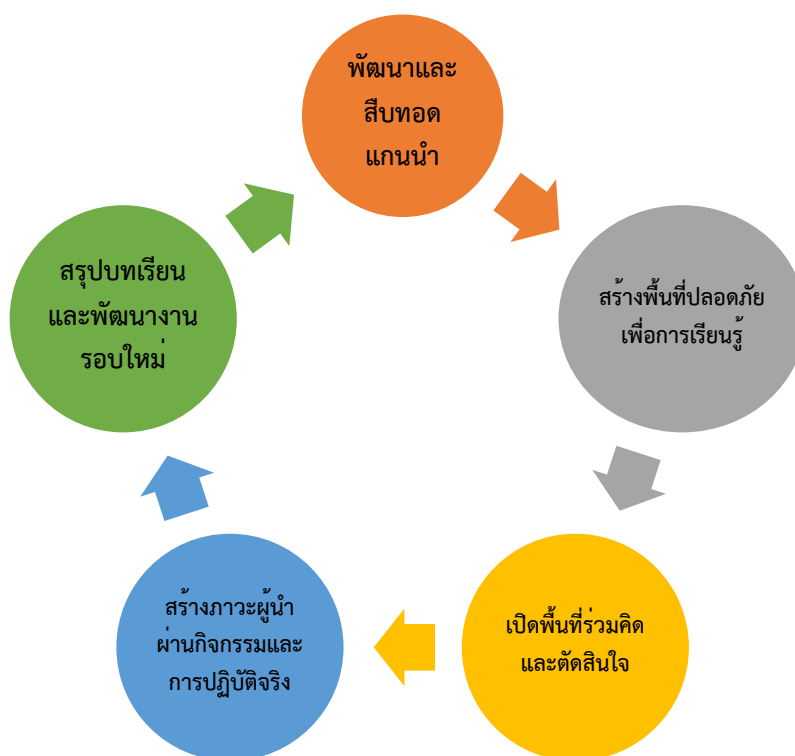
3. ปัญหาและอุปสรรคต่อความต่อเนื่องของการพัฒนาแกนนำเยาวชน แม้สภาเด็กและเยาวชนตำบลนาหนองทุ่มจะมีกระบวนการพัฒนาและระบบสนับสนุนที่เข้มแข็ง แต่ยังพบข้อจำกัดจากภาระการเรียนรู้ สภาพเศรษฐกิจของครอบครัว แรงจูงใจของเยาวชน และทัศนคติของผู้ปกครองหรือผู้ใหญ่บางส่วน ผลดังกล่าวสะท้อนว่า การเปิดพื้นที่ให้เยาวชนมีส่วนร่วมยังไม่เพียงพอ หากเยาวชนไม่มีเวลา ทรัพยากร หรือการยอมรับจากครอบครัว รายงานของ UNICEF Thailand (2024) พบในทำนองเดียวกันว่า การมีส่วนร่วมของเยาวชน

ไทยยังเผชิญข้อจำกัดทั้งในระดับบุคคล องค์กร และโครงสร้าง รวมถึงความสามารถของหน่วยงานในการสร้างช่องทางการมีส่วนร่วมที่เข้าถึงได้

อย่างไรก็ตาม ผลการศึกษาครั้งนี้พบประเด็นเพิ่มเติมว่า ปัจจัยสนับสนุนสามารถช่วยบรรเทาอุปสรรคได้ในระดับหนึ่ง เช่น ความยืดหยุ่นของพี่เลี้ยงช่วยให้เยาวชนจัดสรรกิจกรรมให้สอดคล้องกับภาระการเรียน การแบ่งหน้าที่และการส่งต่องานช่วยลดผลกระทบเมื่อสมาชิกบางคนไม่สามารถเข้าร่วมได้ต่อเนื่อง การให้เยาวชนออกแบบกิจกรรมตามความสนใจช่วยลดปัญหาการขาดแรงจูงใจ ขณะที่การสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบลและผู้นำชุมชนช่วยสร้างความน่าเชื่อถือและทำให้ผู้ปกครองเห็นผลการพัฒนาของเยาวชนจากการปฏิบัติจริง ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยสนับสนุนกับอุปสรรคจึงมีลักษณะเป็นกลไกขดเคียวและปรับตัว มากกว่าการจัดอุปสรรคให้หมดไป ประเด็นที่แตกต่างจากแนวคิดการมีส่วนร่วมซึ่งมักเน้นระดับอำนาจในการตัดสินใจ ผลการวิจัยครั้งนี้ชี้ให้เห็นว่า ความพร้อมในการมีส่วนร่วมของเยาวชนยังขึ้นอยู่กับเงื่อนไขชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะการศึกษา รายได้ และภาระครอบครัว เยาวชนอาจได้รับอำนาจในการตัดสินใจอย่างแท้จริง แต่ไม่สามารถเข้าร่วมได้เต็มที่เมื่อเผชิญข้อจำกัดทางเศรษฐกิจหรือเวลา ดังนั้นการพัฒนาแกนนำเยาวชนอย่างมีส่วนร่วมจึงควรคำนึงถึงทั้งคุณภาพของบทบาทที่เยาวชนได้รับและความเสมอภาคในการเข้าถึงโอกาส

องค์ความรู้ใหม่

ผลการวิจัยนำไปสู่การสังเคราะห์วงจร 5 ขั้นตอนการพัฒนาแกนนำสภาเด็กและเยาวชน ซึ่งอธิบายการพัฒนาเยาวชนในลักษณะต่อเนื่อง ตั้งแต่การค้นหาและเตรียมแกนนำ การสร้างพื้นที่เรียนรู้ การเปิดโอกาสให้มีส่วนร่วม การฝึกบทบาทผู้นำผ่านการปฏิบัติจริง ไปจนถึงการสรุปบทเรียนเพื่อนำกลับไปปรับกระบวนการในรอบถัดไป (ดังภาพที่ 4) องค์ความรู้สำคัญจากการวิจัยครั้งนี้พบว่า การพัฒนาแกนนำเยาวชนไม่ควรจำกัดอยู่ที่การฝึกอบรมให้ความรู้หรือการจัดกิจกรรมเป็นครั้งคราว เนื่องจากวิธีดังกล่าวอาจเพิ่มความรู้หรือประสบการณ์ในระยะสั้น แต่ยังไม่เพียงพอต่อการสร้างความเป็นผู้นำ ความรับผิดชอบ และการสืบทอดงานระหว่างรุ่น การพัฒนาที่ต่อเนื่องต้องสร้างทั้งกระบวนการเรียนรู้ บทบาทที่มีความหมาย ความสัมพันธ์กับพี่เลี้ยง และโอกาสให้เยาวชนได้ตัดสินใจและรับผิดชอบงานจริง โดยผู้ใหญ่ทำหน้าที่สนับสนุน ให้คำปรึกษา และช่วยจัดการเงื่อนไขที่จำเป็น โดยไม่กำหนดความคิดหรือดำเนินงานแทนเยาวชน

ภาพที่ 4 วงจร 5 ขั้นตอนการพัฒนาแกนนำสภาเด็กและเยาวชน

จากภาพที่ 4 วงจรการพัฒนาแกนนำประกอบด้วย 5 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่ 1 พัฒนาและสืบทอดแกนนำ โดยการค้นหาเยาวชนที่มีความสนใจ เปิดโอกาสให้เข้ามาทดลองทำกิจกรรม และพัฒนาศักยภาพตามความพร้อมของแต่ละคน กระบวนการในขั้นนี้คัดเลือกเยาวชนที่มีความสามารถ ให้ความสำคัญกับการค้นหาความสนใจ ความถนัด และแรงจูงใจของเยาวชน พร้อมทั้งสร้างความต่อเนื่องด้วยการเชื่อมโยงแกนนำรุ่นปัจจุบันกับอดีตแกนนำและสมาชิกรุ่นใหม่ การพัฒนาแกนนำจึงเป็นกระบวนการสะสมประสบการณ์และการส่งต่องาน มากกว่าการแต่งตั้งตำแหน่งตามวาระเพียงอย่างเดียว

ขั้นที่ 2 สร้างพื้นที่ปลอดภัยเพื่อการเรียนรู้ เป็นการจัดให้มีพื้นที่ที่เยาวชนรู้สึกปลอดภัยในการแสดงความคิดเห็น ทดลองทำงาน และเรียนรู้จากข้อผิดพลาด พื้นที่ดังกล่าวครอบคลุมทั้งสถานที่จัดกิจกรรม บรรยากาศการทำงาน ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิก และท่าทีของผู้ใหญ่หรือพี่เลี้ยง เยาวชนต้องสามารถซักถาม เสนอความคิด หรือยอมรับว่าตนยังทำไม่ได้โดยไม่ถูกตำหนิหรือลดคุณค่า พี่เลี้ยงจึงมีบทบาทในการสร้างความไว้วางใจ ให้คำแนะนำตามความจำเป็น และปรับกิจกรรมให้เหมาะกับวัย ความสนใจ และความพร้อมของสมาชิกแต่ละคน

ขั้นที่ 3 เปิดพื้นที่ร่วมคิดและตัดสินใจ เป็นการเปลี่ยนบทบาทของเยาวชนจากผู้เข้าร่วมกิจกรรมไปสู่ผู้ร่วมกำหนดทิศทางการทำงาน เยาวชนมีส่วนในการเสนอปัญหา เลือกประเด็น วางแผน แบ่งหน้าที่ และตัดสินใจเกี่ยวกับกิจกรรมของกลุ่ม การมีส่วนร่วมต้องเกิดขึ้นตั้งแต่เริ่มต้นกระบวนการ การรับฟังความคิดเห็น

อย่างจริงจังช่วยให้กิจกรรมสอดคล้องกับความต้องการของเยาวชน และทำให้สมาชิกเห็นความสัมพันธ์ระหว่างบทบาทของตนกับผลลัพธ์ของงาน

ขั้นที่ 4 สร้างภาวะผู้นำผ่านกิจกรรมและการปฏิบัติจริง เป็นการมอบหมายให้เยาวชนรับผิดชอบงานจริงตามระดับความพร้อม ตั้งแต่การช่วยงาน การเป็นทีมงาน การประสานสมาชิก การออกแบบกิจกรรม ไปจนถึงการบริหารโครงการ กระบวนการนี้ทำให้เยาวชนได้ฝึกการสื่อสาร การทำงานเป็นทีม การแก้ปัญหา การตัดสินใจ และการบริหารเวลา โดยพี่เลี้ยงลดบทบาทของตนลงตามพัฒนาการของเยาวชน ค

ขั้นที่ 5 สรุปบทเรียนและพัฒนางานรอบใหม่ เป็นการทบทวนและประเมินภายหลังการปฏิบัติงาน ว่า กิจกรรมบรรลุวัตถุประสงค์เพียงใด สิ่งใดดำเนินการได้ดี ปัญหาเกิดขึ้นจากอะไร และควรปรับปรุงอย่างไร ในการทำงานครั้งต่อไป การสรุปบทเรียนอาจใช้การสนทนากลุ่มหรือกระบวนการทบทวนหลังปฏิบัติงาน โดยเปิดโอกาสให้สมาชิกทุกคนสะท้อนทั้งผลของงานและการเรียนรู้ของตนเอง บทเรียนที่ได้จะถูกนำกลับไปใช้ในการพัฒนาแกนนำ วางแผนกิจกรรม และถ่ายทอดให้แก่สมาชิกรุ่นต่อไป ซึ่งจะทำให้ทั้ง 5 ขั้นตอนเชื่อมต่อกันเป็นวงจรไปเรื่อย ๆ

ความแตกต่างของวงจรนี้จากแนวปฏิบัติทั่วไปอยู่ที่การเปลี่ยนจากการพัฒนาแบบ “กิจกรรมเป็นศูนย์กลาง” ไปสู่การพัฒนาแบบ “กระบวนการและเยาวชนเป็นศูนย์กลาง” แนวปฏิบัติทั่วไปมักเริ่มจากหน่วยงานหรือผู้ใหญ่กำหนดโครงการ จัดฝึกอบรม เชิญเยาวชนเข้าร่วม และยุติลงเมื่อกิจกรรมเสร็จสิ้น ขณะที่วงจรที่ค้นพบจากกรณีศึกษาหนองหุ้มเริ่มจากการค้นหาและพัฒนาคน สร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ เปิดให้เยาวชนร่วมกำหนดงาน มอบบทบาทให้รับผิดชอบจริง และนำบทเรียนกลับมาปรับใช้ในรอบต่อไป จึงทำให้การดำเนินงานสามารถสะสมประสบการณ์ สร้างแกนนำรุ่นใหม่ และรักษาความต่อเนื่องของกลุ่มได้ นอกจากนี้ วงจรนี้ทำให้บทบาทของผู้ใหญ่เปลี่ยนจากผู้สั่งการมาเป็นพี่เลี้ยง ผู้ใหญ่ยังคงมีบทบาทด้านทรัพยากร การประสานงาน ความปลอดภัย และคำปรึกษา แต่เปิดพื้นที่ให้เยาวชนคิด ตัดสินใจ และเรียนรู้จากผลการทำงานด้วยตนเอง ความสัมพันธ์เช่นนี้ช่วยลดการพึ่งพาผู้รับผิดชอบเพียงบุคคลเดียว และทำให้ความรู้กับประสบการณ์สามารถถ่ายทอดผ่านทั้งทีมพี่เลี้ยง อดีตแกนนำ และสมาชิกปัจจุบัน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้ประโยชน์

- องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรบรรจุแผนพัฒนาเด็กและเยาวชนไว้ในแผนพัฒนาท้องถิ่นและข้อบัญญัติงบประมาณประจำปี โดยจัดสรรงบประมาณสำหรับการพัฒนาแกนนำ การจัดกิจกรรมที่เยาวชนมีส่วนร่วมออกแบบ การพัฒนาทีมพี่เลี้ยง และการสรุปบทเรียนหลังการดำเนินงาน ทั้งนี้ ควรกำหนดผู้รับผิดชอบ ระยะเวลาดำเนินงาน และตัวชี้วัดที่สะท้อนความต่อเนื่อง เช่น จำนวนแกนนำที่ผ่านกระบวนการพัฒนา จำนวนกิจกรรมที่เยาวชนมีส่วนร่วมตัดสินใจ และจำนวนอดีตแกนนำที่กลับมาถ่ายทอดประสบการณ์แก่สมาชิกรุ่นใหม่

2. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรจัดตั้งและพัฒนาทีมพี่เลี้ยงสภาเด็กและเยาวชนระดับตำบล โดยคัดเลือกเจ้าหน้าที่ อดีตแกนนำเยาวชน ครู ผู้นำชุมชน หรือบุคคลที่เยาวชนไว้วางใจให้ทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยง พร้อมพัฒนาทักษะด้านการรับฟัง การให้คำปรึกษา การออกแบบกิจกรรม และการมอบหมายงานตามระดับความพร้อมของเยาวชน พี่เลี้ยงควรสนับสนุนให้เยาวชนคิด วางแผน และตัดสินใจด้วยตนเอง โดยไม่เข้ามาควบคุมหรือดำเนินงานแทนทั้งหมด

3. หน่วยงานที่รับผิดชอบสภาเด็กและเยาวชนควรนำวงจร 5 ขั้นตอน ได้แก่ การพัฒนาและสืบทอดแกนนำ การสร้างพื้นที่ปลอดภัยเพื่อการเรียนรู้ การเปิดพื้นที่ร่วมคิดและตัดสินใจ การฝึกภาวะผู้นำผ่านการปฏิบัติ และการสะท้อนบทเรียนเพื่อพัฒนางานรอบใหม่ ไปจัดทำเป็นคู่มือหรือแผนปฏิบัติงาน โดยระบุบทบาทของเยาวชน พี่เลี้ยง และหน่วยงานสนับสนุนในแต่ละขั้นตอนให้ชัดเจน

4. จากข้อค้นพบเรื่องภาระการเรียนรู้และข้อจำกัดทางเศรษฐกิจ หน่วยงานที่รับผิดชอบสภาเด็กและเยาวชนควรหลีกเลี่ยงการจัดกิจกรรมในช่วงสอบ เปิดโอกาสให้เยาวชนเลือกบทบาทตามเวลาที่มี และจัดกิจกรรมใกล้พื้นที่พักอาศัย สำหรับเยาวชนที่มีข้อจำกัดทางเศรษฐกิจ ควรสนับสนุนค่าเดินทาง อาหาร อุปกรณ์ หรือค่าใช้จ่ายที่จำเป็น เพื่อให้เยาวชนสามารถเข้าร่วมกระบวนการพัฒนาได้อย่างต่อเนื่อง

5. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานที่รับผิดชอบควรสร้างความเข้าใจกับผู้ปกครองและผู้ใหญ่ในชุมชน จัดเวทีชี้แจงบทบาทของสภาเด็กและเยาวชน เปิดเผยแพร่การดำเนินกิจกรรม และนำเสนอผลงานหรือพัฒนาการของแกนนำอย่างสม่ำเสมอ โดยชี้ให้เห็นว่าการเข้าร่วมกิจกรรมช่วยพัฒนาความรับผิดชอบ การสื่อสาร การทำงานเป็นทีม และภาวะผู้นำ ซึ่งสามารถส่งเสริมการเรียนรู้ในระบบได้ แนวทางดังกล่าวจะช่วยลดทัศนคติที่มองว่าเยาวชนยังขาดความสามารถหรือกิจกรรมสภาเด็กและเยาวชนรบกวนการเรียนรู้

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรพัฒนาเครื่องมือเชิงปริมาณเพื่อประเมินผลลัพธ์ของกระบวนการพัฒนาแกนนำ โดยสร้างและตรวจสอบคุณภาพของแบบวัดด้านภาวะผู้นำ การสื่อสาร การทำงานเป็นทีม ความรู้สึกเป็นเจ้าของ ระดับการมีส่วนร่วม และความผูกพันต่อชุมชน แล้วเก็บข้อมูลก่อนและหลังเข้าร่วมกิจกรรม เพื่อประเมินผลสัมฤทธิ์ของวงจร 5 ขั้นตอนอย่างเป็นระบบ

2. การวิจัยครั้งต่อไปควรเปรียบเทียบพื้นที่ที่นำวงจร 5 ขั้นตอนไปใช้กับพื้นที่ที่ดำเนินงานตามรูปแบบเดิม หรือเปรียบเทียบผลก่อนและหลังการใช้รูปแบบดังกล่าวในระดับเทศบาลและองค์การบริหารส่วนตำบลอื่น เพื่อประเมินผลต่อทักษะของแกนนำ ระดับการมีส่วนร่วม ความต่อเนื่องของสมาชิก และความเหมาะสมของรูปแบบในแต่ละบริบท

3. ควรติดตามแกนนำเยาวชนในระยะ 1–3 ปี เพื่อศึกษาความต่อเนื่องของทักษะ ภาวะผู้นำ การมีส่วนร่วมในชุมชน และการกลับมาทำหน้าที่พี่เลี้ยง รวมทั้งศึกษาปัจจัยด้านแรงจูงใจของเยาวชน Generation Z ตลอดจนข้อจำกัดของเยาวชนที่มีภาระการเรียนรู้ มีฐานะทางเศรษฐกิจแตกต่างกัน หรืออยู่นอกระบบการศึกษา เพื่อพัฒนารูปแบบการสนับสนุนที่เข้าถึงเยาวชนได้หลากหลายกลุ่มมากขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- คณะกรรมการส่งเสริมการพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาติ. (2561). *แผนพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาติฉบับที่ 2 พ.ศ. 2560 - 2564 (ผนวกรวมแผนปฏิบัติการพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาติ ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2560 - 2564)* (พิมพ์ครั้งที่ 2).
- ชานนท์ โกมลมาลย์, โชติเวชญ์ อึ้งเกลี้ยง, อนุพงษ์ จันทะแจ่ม, และนดา แวญโซ๊ะ (2562). *การส่งเสริมให้ท้องถิ่นสนับสนุนสภาเด็กและเยาวชน และกลุ่มเด็กและเยาวชนริเริ่มทำกิจกรรมสร้างสรรค์และแก้ไขปัญหาในชุมชน สังคมของตนเอง. กรมกิจการเด็กและเยาวชน กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ.*
- Freeman, S., Eddy, S. L., McDonough, M., Smith, M. K., Okoroafor, N., Jordt, H., & Wenderoth, M. P. (2014). Active learning increases student performance in science, engineering, and mathematics. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, 111(23), 8410–8415. <https://doi.org/10.1073/pnas.1319030111>
- Hart, R. A. (1992). *Children's participation: From tokenism to citizenship*. UNICEF International Child Development Centre.
- Lerner, R. M., Lerner, J. V., Almerigi, J. B., Theokas, C., Phelps, E., Gestsdottir, S., Naudeau, S., Jelacic, H., Alberts, A., Ma, L., Smith, L. M., Bobek, D. L., Richman-Raphael, D., Simpson, I., Christiansen, E. D. D., & von Eye, A. (2005). Positive youth development, participation in community youth development programs, and community contributions of fifth-grade adolescents: Findings from the first wave of the 4-H study of positive youth development. *The Journal of Early Adolescence*, 25(1), 17–71. <https://doi.org/10.1177/0272431604272461>
- Mitra, D. L. (2005). Adults advising youth: Leading while getting out of the way. *Educational Administration Quarterly*, 41(3), 520–553. <https://doi.org/10.1177/0013161X04269620>
- Tirrell, J. M., Hay, S. W., Gansert, P. K., Le, T. U., O'Neil, B. C., Vaughn, J. M., Bishara, L., Tan, E., Lerner, J. V., King, P. E., Dowling, E. M., Williams, K., Iraheta, G., Sim, A. T. R., & Lerner, R. M. (2021). Exploring the role of the “Big Three” features of effective youth development programs in El Salvador: The sample case of programs of Compassion International. *International Journal of Behavioral Development*, 46(3), 195–207. <https://doi.org/10.1177/01650254211022858>

UNICEF Thailand. (2024). *Connected, engaged and empowered? A landscape analysis of young people's participation in Thailand*.

Zeldin, S., Christens, B. D., & Powers, J. L. (2013). The psychology and practice of youth-adult partnership: Bridging generations for youth development and community change. *American Journal of Community Psychology*, 51(3–4), 385–397. <https://doi.org/10.1007/s10464-012-9558-y>

Zeldin, S., Krauss, S. E., Kim, T., Collura, J., & Abdullah, H. (2018). How high schools become empowering communities: A mixed-method explanatory inquiry into youth–adult partnership and school engagement. *American Journal of Community Psychology*, 61(3–4), 358–371. <https://doi.org/10.1002/ajcp.12231>